

КУРЪОН УММАТИ

Аллох таолога хамду санолар, Расули Мухаммадга дуруд ва салавотлар бўлсин!

Мухтарам ўқувчи! Ушбу суҳбатда сиз билан Аллох тало Ўз Расулига хамнишин килиш учун танлаган, Ислон умматининг энг афзал авлоди бўлмиш сахобаи киромларнинг Куръони Карим борасида тутган йўллари, унга бўлган муносабатлари хусусида ўртоқлашмоқчимиз. Сахобалар Куръони Каримни Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам)дан бевосита кабул килиб олган зотлардир. Улар ушбу жараённинг тирик гувоҳларидирлар. Уларнинг хаётларини шу мавзу атрофида ўрганиш ўша давр хавосини туйиш, уни тўгри тасаввур килишга ёрдам беради.

Сахобалар Куръонга кай тарзда иймон келтиришган? Уни кандай кабул килишган? У хақда кандай тасаввурда бўлишган? Унга кандай муносабат билдиришган? У туфайли нималарга эришишган? Ушбу саволларга холисона жавоб топилса, Куръон хақидаги кўплаб хакикатлар намоён бўлади, сахобаларнинг буюкликларининг бош сабаби нимада экани хам равшанлашади.

Кўпчилик сахобаларнинг Ислондан олдинги хаёти хам, кейинги хаёти хам тарихдан маълум. Уларнинг ақл--заковати, карашлари, ўлчовлари, одамгарчилиги, умуман, инсоний хусусиятлари бугунги одамларникидан фарк килмайди, яъни улар хам худди биз каби инсонлар бўлишган. Улар хам рост билан ёлгонни, сохталик билан хакикийликни жуда яхши ажратишган. Балки инсоф билан айтилса, улар бу борада бугунгилардан кўра юкори ва мусаффо бўлган. Улар мусулмон бўлишларидан олдин

бузук эътикод ва амалларга ружуъ кўйган бўлсалар ҳам, нохаклик, ёлгон, каллоблик каби ноинсоний хулқлардан каттик жирканишган. Мазлумларнинг химояси учун, орият учун касам ичиб, жондан кечиб жанг қилишгача борганлари бунга ёркин далил бўлади. Кейинчалик дунёнинг сал кам тўртдан бирини бошқара билганларидан ҳам уларнинг салохияти нақадар юксак бўлганини англаш мумкин.

У пайтларда Макка шахрининг ахолиси ҳозирги кичик қишлоқларнинг ахолисича бор эди, шу боис ҳамма бир-бирини танир эди. Айниқса, Мухаммад ибн Абдуллох (соллаллоху алайхи васаллам)ни ҳамма беш қўлдек биларди. Улар у Зотнинг қариндош-уруғлари, қўни-қўшилари, ошна-оғайнилари, жиянлари, таниш-билишлари эдилар. Макка ахли Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам)ни ёшлиқларидан билар, у Зотнинг ота-боболарини ҳам яхши танир, уларнинг қўпчилиги у зот билан бирга ўсиб, бирга катта бўлганлар эди. Хуллас, у Зот уларнинг қўз ўнгида улгайиб, улар билан бирга яшаб келган эдилар.

Милодий 610 йил. Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам) ўзларига пайгамбарлик келгани хақида сўзлай бошладилар. Дастлаб қўпчилик ишонмади. Шу кунгача қавм у Зотни қамоли яхши таниганидан «амин», яъни ўта ишончли, ростгўй, омонатдор одам деб атар, у Зотнинг ўқиш-ёзишни ўрганмаганларини, шу кунгача ҳеч қимдан ҳеч қандай таълим олмаганларини жуда яхши билар эди. Лекин Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам)нинг мазкур даъволарини тасдиқлашга келганда, барибир, тўхталиб қолишди. Қўпчилик инкор ва гумону бўхтон йўлини тутди, кечагина энг севган қишлоқларига нисбатан энг ашаддий душманга айланишди. Аммо вақт ўтиши билан қузатувлар ўзгани тамоман бошқа тарафга буриб юборди.

Қуръони Қарим қалбларни бирин-кетин асир ола бошлади. Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) ўзларига нозил қилинган ваҳий □ Қуръон оятларини қишлоқларга ўқиб эшиттирар эканлар, уни тинглаган эрқагу аёл, каттаю кичик, бой-қамбағал, қучли-қучсиз □ барча бирдек унинг қаршисида тиз чўқишга мажбур бўларди. Сўз усталари, шоиру адиблар қарчанд уринмасин, унга ўқшаш бирор нарса ёза олишмади.

Саҳобалар соф араб эдилар, араб тилининг имконияту сир-асрорларини яхши биладиган, ўрни қелса, бу борада беллаша оладиган одамлар эди. Аммо улар Қуръонни тинглаган эканлар, унинг инсоний қалом эмаслигини англаб қордилар. Улар назми ҳам, насрни ҳам, шеърни ҳам, қасидаларни ҳам яхши билишарди, бироқ Қуръон уларнинг ҳеч бирига ҳеч бир жихатдан ўқшамасди. Зеро, бу Қалом инсон сўзлайдиган қаломдан тамоман ўзгача, қўз илгамас даражада юксак эди, хатто Пайгамбар Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам)нинг гап-сўзларидан ҳам тубдан фарқ қилар, равшан ажраб турар эди. Унинг хитоблари самовий эканини, ерга ҳос эмаслигини уйғок қалблар ич-ичидан ҳис этарди.

Шундай қилиб, қавмнинг энг доно, ақлли, ҳолис ва мустиқил фикрлай оладиган, олижаноб қишлоқлари бирин-кетин мусулмон бўлиб қорди. Сон-саноксиз ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, диний тўсиқларга қарамай, Исломига қирувчиларнинг сони ортиб қорарди. Бу эса узок вақт синқовлик билан қузатиш, сўраб-суриштириш ва қеракли билим натижасида юзага қелган ўта аниқ ишонч, ички туртки, қалбий қувватнинг

самараси эди. Сахобаларнинг хар бири Куръоннинг илохий калом эканига ана шу зайлда, комил ишонч билан, худди кўриб, ушлаб турган нарсасига ишонгандек, калби буткул таскин топган холда иймон келтирган эди. Шунинг учун хам уларнинг бирортаси диндан кайтмаган, аксинча, бу йўлда молу жонини фидо килган, жондан кечса кечган, аммо Исломдан кечмаган.

Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) кишиларни Исломга даъват килишда, аввало, уларга Куръон тиловат килиб берардилар. Мусулмон бўлганларга илк ўргатадиган нарсалари хам Куръон оятлари бўларди. Янги мусулмон бўлган кишиларни олдинрок Исломга кирган сахобаларга йўллаб, «Биродарларингизга Куръон ўргатинглар», дердилар.

Сахобалар Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)га вахий нозил бўлишига кўп гувоҳ бўлишарди. У Зот хеч қачон бир муддат уйга беркиниб олиб, кейин чикиб: «Менга мана бу оят нозил бўлди», демасдилар. Аксинча, Куръон кўпинча Набий (соллаллоху алайхи васаллам) одамлар орасида ўтирганларида, кишилар у Зотни саволга тутиб турганда, йўлда, уловда, масжидда эканларида нозил бўларди. Вахий тушганда Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) бошларини куйи солганча жим бўлиб қолар, бутун вужудларида ўзгариш юз бериб, ранглари кизариб, хансираб, терлаб кетардилар. Сахобалар баъзан вахийнинг шарпасини эшитишарди хам. Бир сўз билан айтганда, Куръони Карим Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)га сахобаларнинг кўз ўнгида нозил бўларди. Сахобаларнинг хикояларидаги «Бирдан у Зотга вахий нозил бўлиб қолди», «У Зотда вахий нозил бўлаётгандаги холат юз бериб қолди» каби ифодалар хам шунга далолат қилади. Шунинг учун сахобалар Куръони Каримнинг илохий калом эканига вахийни қабул килиб олаётган Зотнинг иймонидек ишончга эга эдилар.

Вахий нозил бўлиши биланок Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) янги инган оятларни атрофларидаги кишиларга ўкиб берардилар, уни қайта кўриб чиқиш, тахрир қилиш, ўйлаб кўриш каби инсоний тасарруфларга ўрин йўқ эди. Сахобалар шу захоти оятларни ёдлаб, ёзиб олишга киришишар эди. Агар вахий нозил бўлган пайтда ёзишни биладиганлар бўлмаса, қотиблар чакиртириларди, улар янги вахийни дархол хатга туширишарди. Зайд ибн Собит (розияллоху анху) қотибларнинг ичида масжидга уйи энг яқини бўлгани учун вахийни илк ёзиб олишга кўпинча у киши мушарраф бўларди.

Куръони Карим воқеликка мувофик равишда, таркок нозил бўларди. Бир у сурадан, бир бу сурадан оятлар тушарди. Баъзи суралар тўлик нозил бўлса, бошқалари бўлак-бўлак нозил қилинарди. Мисол учун, бир ярим порача келадиган Анъом сураси биттада нозил қилинган бўлса, энг қиска суралардан бири Моъун сурасининг ярми Маккада, ярми Мадинада нозил бўлган. Оятлар басмала билан бошланса, бу унинг янги суранинг аввали эканини билдирарди. Бошка оятларнинг қайси сурага, қайси оятдан кейин қўйилиши вахий асносида белгиланарди. Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) вахийда бор гапни тўлигича сахобаларга етказардилар. Ўз навбатида, сахобалар хам оятларни ўзларига ўргатилгандек ёдлаб, ёзиб боришар ва бир-бирларига етказишар эди. Вахийдан бирор нарсани ўтказиб юбормаслик учун айрим сахобалар Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг ҳузурларида навбатлашиб шай турар, баъзи сахобалар ишдан тўғри масжидга келиб, хар қунги оятларни ўрганиб борар эди.

Шундай килиб, Куръони Карим Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг калбларига иниб, тилларига ўтиб, сахобалар ўртасида яшин тезлигида таркар, Пайгамбар (алайхиссалом) бошлик мусулмонларнинг калбида жамланиб борар эди. Йигирма уч йил мобайнида нозил бўлган оятлар ўнлаб, юзлаб инсонларнинг калбида ёд олиниб, ёзма равишда кайдлаб борилди. Сура ва оятларнинг юз бериб турган ходисаларга боглик равишда, ижтимоий талабларга мувофик равишда, воқеий суратда туширилиши ҳам уларнинг кишилар калбида мустахкам ўрнашиб боришини таъминларди. Шу боис, Куръони Карим сахобаи киромларнинг хотирасига худди хаёт тарзидек сингиб борарди. Абдуллох ибн Масъуд (розияллоху анху): «Куръони Каримда бирор оят йўкки, унинг қачон, қаерда ва нима сабабдан нозил бўлганини билмасам», дея бежиз даъво қилмаган эди.

Куръон сахобаларнинг бутун борлигини ўзгартириб юборди. Улар Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)га янги оятлар нозил бўлишини интиклик билан кутишарди. Ўрганган сура ва оятларини такрорлар эканлар, беихтиёр кўзларидан шашкатор ёш куйиларди. Бу илохий қаломдан нурга тўлиб, қалб жунбушга келиб, шавқлари қайнаб, уни баралла тиловат қилишга ошиқиб кетишарди.

Маккада Абу Бакр Сиддик (розияллоху анху) ўз уйига бир намозгоҳ қилиб олиб, ўша ерда Куръон ўқирди. У кишининг тиловатини тинглаш учун уй атрофида катта--кичик, эркагу аёл тўпланар, ҳатто одамлар минди-минди бўлиб кетар эди. Уларни ҳеч қим чақириб келмасди, илло Куръоннинг хитоблари уларни асир қилиб кўяганди. Бундан ташвишга тушган Макка мушриклари Абу Бакр Сиддик (розияллоху анху)га овоз чиқариб кироат қилишини ман қилишгача боришди.

Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам)ни йўқ қилишга қилич яланғочлаб турган Умар ибн Хаттоб синглисининг уйида Тоҳо сурасини тинглар экан, ўзини йўқотиб қўйди ва беихтиёр «Бу инсоннинг сўзи эмас», деди-ю, мусулмон бўлишга азму қарор қилди.

Абдуллох ибн Масъуд (розияллоху анху) ўзи яқиндагина мусулмон бўлган эди. Жисмонан заиф, химоячи йўқ бўлишига қарамай, мушрикларга Куръон эшиттиришга аҳд қилди. Раҳмон сурасини баралла ўқиб берди. Бирок мушриклар у кишини чалажон қилиб қалтаклашди. Лекин бу «жазо» у кишини Куръон ҳақидаги ниятини ўзгартира олмади. «Олдин қалтаклашларидан чўчиб туриб ўқигандим, энди қалтагини ҳам қўрдим ва ундан қўркиш ҳам қолмади. Насиб қилса, эртага яна Куръон ўқиб эшиттираман», деди. Бирок Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) бунга руҳсат бермадилар.

Макка даври. Саноклигина кишилар мусулмон бўлган. Куръонни мусулмонларга пухта сингдириш, шу билан уларни тарбиялаш, руҳан поклаш, юксалтириш максатида Аллох таоло Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) бошлик мусулмонларни кечаси озгина ухлаб, қолган пайтда намозда Куръон тиловат қилишга буюрди: «Эй, ўраниб ётган! Кечанинг озгинасидан бош-қасини (ибодат ила) бедор ўтказ. Ярмида ёки ундан бир оз қисқароғида (бедор бўл). Ёки унга яна қўш ва Куръонни тартил билан тиловат қил» (Муззаммил сураси 1-4-оятлар). Бу илохий амр мусулмонларни намоз ва Куръон билан келажакдаги буюқ ишларга тайёрлади. Қўп тик турганларидан Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг товлари шишиб кетарди. Бир йил деганда суранинг сўнги

оятлари биринчи оятларида айтилган мазкур хукми насх килиб, муяссар бўлганча кироат килишга амр этилди «Энди ундан муяссар бўлганича кироат килинглар» (Муззаммил сураси 20-оятлар).

Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) Исломни энди кабул килган ясриблик (мадиналик) мусулмонларга Куръон ўргатиш учун Мусъаб ибн Умайр ва Ибн Умму Мактумни Мадинага юбордилар. Маккада нозил бўлган янги оятлар элчилар, мактублар оркали Мадинага етказиб турилди. Бу сура ва оятлар хали Пайгамбар (алайхиссалом) келмай туриб, Мадинадаги хонадонларда янграй бошлади. Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) Мадинага келганларида саҳобалар Куръондан билганларини ўкиб беришди. Эндигина ўн бир ёшга тўлган Зайд ибн Собит Аъло сурасига келган эди, ўшани у Зотга ўкиб топширди. Зайднинг укувини кўриб, Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) унга сурёний тилини ва ёзишни ўрганишни буюрдилар.

Мадинада илк масжид барпо этилди. Ёнига Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) истикомат килишлари учун оддийгина бир уй хам солинди. Энди илохий вахий ушбу заминга инадиган бўлди. Масжид эса бир вақтнинг ўзида хам мадраса, хам корихона, хам кароргох бўлди.

Мадинада Куръон ўрганишга ва ўргатишга ниҳоятда кенг имконият пайдо бўлди. Котиблар сони кирктага етди. Улар «вахий котиблари» деб аталарди. Масжидда Куръон ўрганиш ва ўргатишга каттик бел боғлаган кишилар бўлиб, корилар деб дастлаб ўшаларни айтишарди, янги мусулмон бўлган кабилаларга Исломдан таълим бериш керак бўлганда хам айнан ўшалардан вакил тайинланарди.

Куръони Карим кайдланган битиклардан бир нусхаси масжидда ва Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг уйларида сакланарди. Айрим саҳобаларнинг кўлидаги битиклар хам жамланиб, тўлик мусхаф бўлиб қолай деганди. Аммо вахий узлуксиз тушиб тургани сабабли Куръон китоб шаклига келтирилмасди.

Хижрий еттинчи-саккизинчи асргача Куръони Карим факат бир йўсинда ўкилди. Араб кабилалари бирин-кетин Исломга кириб, барчалари бир шевага мос бўлган бир хил йўсинда кироат килишга кийналиб қолгач, Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг илтижолари сабаб бўлиб, Куръони Каримни етти йўсинда ўқишга изн берилди ва у шундай ўкитила бошланди. Бу йўсинлар шеваларга тўлик бўйсунмаса-да, улар учун Куръонни ўқиш ва ёдлашда қулайлик яратди. Бу турлилик «харф» деб юритилди. Энди саҳобалар Куръонни етти харфда ўргана бордилар. Айримлари бир-иккита харфда ўқишни ўрганса, баъзилар барча харфларни жамлашга ҳаракат қиларди. Шундай қилиб, Куръонни ўрганишда яна янги поганаларга юксалинди. Бу хам Куръоннинг хусусиятларидан бўлиб, бошқа ҳеч бир каломда йўқ, хатто ҳадиси шарифларда хам бундай имтиёз қузатилмайди.

Куръон ўқиш саҳобаларнинг жону дили эди. Хар бир саҳобанинг Куръондан қунлик вазифалари бор эди. Тонгда Мадина кўчаларини айланган киши кироатларнинг садосидан ари уяга кириб қолдиммикин деб ўйлаб қоларди. Айрим саҳобалар хар хафтада Куръонни хатм қилишарди. Абдуллох ибн Амр (розияллоху анху)га ўхшаб хар

куни хатм киладиганлар ҳам бор эди. Сахобаларнинг бу борадаги шижоатлари хаддан ортик жўшиб кетганидан Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) уларга бир ойда ё бир хафтада хатм килишни тавсия қилиб, уч кундан оз фурсатда хатм килишдан кайтаришга мажбур бўлгандилар.

Сахобаларнинг ичида Куръонни шундай гўзал кироат киладиганлари бор эдики, хатто Набий (соллаллоху алайхи васаллам) ҳам улар билан фахрланар, уларнинг Куръон қандай нозил бўлган бўлса, худди шундай ўқиётганларига гувоҳлик берар, уларга улкан савоб ва даражаларни ваъда қилардилар, бошқаларга Куръонни улардан ўрганишни буюрар эдилар. Мисол учун, «Ким Куръонни худди нозил бўлганидек ўқишни истаса, Ибн Умму Абднинг (Абдуллох ибн Масъуднинг) кироатида ўқисин», дердилар. Ибн Масъуднинг кироатидаги ушбу етуклик сабабидан Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) унга тиловат қилдириб, тинглаб ўтиришни яхши қўрар ва кироатидан таъсирланиб йиглардилар ҳам. Убай ибн Каъб (розияллоху анху)нинг кироатдаги махорати боис Набий (соллаллоху алайхи васаллам)га Баййина сурасини унга ўқиб беришлари буюрилганди. Сахобалар одатда Куръони Каримни бевосита Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг ўз оғизларидан ўрганишар, бунга имкон топа олмаганлар эса улардан таълим олишар эди.

Бундан ташқари, сахобалар ҳар куни уч маҳал жаҳрий намозларда, жумъа намози ва хутбаларда ҳам Расулulloх соллаллоху алайхи васалламдан Куръон эшитишарди. Айниқса, Рамазондаги тунги намозларда у зотга иктидо қилиб, узундан-узун кироатларини тинглашарди. Хатто Зайд ибн Собит розияллоху анху Расулulloх соллаллоху алайхи васалламнинг Рамазонда ваҳий фариштаси Жаброил алайҳиссаломга қилиб берган сўнги хатмларига гувоҳ ҳам бўлган эди.

Сахобалар Куръоннинг маъноларини англашда ва унга амал қилишда ҳам беназир эдилар. Нозил бўлган оятларга эшитилган ондан амал қилишарди. Абдуллох ибн Умар розияллоху анхумо айтганидек, беш-ўн оятдан таълим олишар, уларда қаерда тўхтаб, қаердан бошлаб ўқишдан тортиб, уларнинг ҳукмларигача ўрганишар, уларга амал қилмай туриб кейинги оятларга ўтишмас эди. Сахобалар Куръонга амал қилишда шунчалар астойдил эдиларки, хатто айрим ҳукмларнинг нозил бўлишини «сўраб олишган» эди. Жумладан, Умар (розияллоху анху) ҳамрнинг ҳаром қилинишига интиқ бўлиб кетгандилар. Хиҷоб ҳақидаги Куръон оятлари ҳам у кишининг раъйларини тасдиқлаб нозил бўлган эди.

Сахобаи киромларнинг Куръонга бўлган муносабатларидаги яна бир нозик нукта □ уни Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам)нинг шахсларига боғламаган ҳолда фахмлашлари эди. Бу жуда ҳам улкан ходиса бўлиб, кўплаб ҳақиқатлардан дарак беради.

Хавла бинт Саълаба (розияллоху анху) уни зихор қилган эри хусусида Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) билан тортишди. Харчанд уринмасин, Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам) ўз ижтиҳодлари асосида «Эрингга ҳаром бўлибсан», деявердилар. Шунда Хавла (розияллоху анху): «У ҳолда шикоятимни ёлғиз Аллохга айтаман», дея чиқиб кетди. Ниҳоят, Мужодала сураси нозил бўлди.

Хўш, нима учун Хавла (розияллоху анхо) Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам)нинг жавобларидан коникмай, Аллохга шикоят килмокда? Чунки у ушбу диннинг Эгаси Набий (соллаллоху алайхи васаллам) эмас, Буюк Аллох эканини тўла хис килар эди. Бир неча маротаба мурожаат килинганда ҳам бир хил жавобда катъий турган Пайгамбар (алайхиссалом) нима учун бирдан ўз гапининг зидди бўлган, умуман бошқача, шу кунгача ҳеч кимга маълум бўлмаган ҳукмларни тиловат килиб бермокдалар? Чунки Куръон у Зотнинг ихтиёрларидан юкори манбадан келарди. Шунинг ўзи ҳам Куръоннинг Аллохдан келган калом эканини англатмайдими? Нима учун сахобалар Хавла (розияллоху анхо)ни «Аллох тинглаган аёл» деб аташарди? У ҳақда баён берган Куръон оятлари Аллохнинг хузуридан нозил бўлгани учун эмасми?

Умар (розияллоху анху) ҳамр хакида дастлабки оятлар нозил бўлганда бевосита Аллохга мурожаат килиб: «Аллохим! Бизга ҳамр хакида шифо бўладиган, кифоя киладиган ҳукмингни индиргин», деб ёлворган эди.

Эътибор беринг, Умар (розияллоху анху) рўпарасида турган Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам)га эмас, Аллохга мурожаат килмокда!

Оиша (розияллоху анхо)га карши бўхтон уюштирилганда Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам) илгари ҳеч рўй бермаган тангликка тушиб колдилар. Бир ой вақт ўтгач, Оиша (розияллоху анхо)нинг поклиги хакида катор оятлар нозил бўлди. Оиша (розияллоху анхо): «Мен ўзим поклигим сабаб Аллох нима килиб бўлса ҳам, мени оклашига ишонардим-у, аммо мен хакимда тиловат килинадиган оятлар нозил бўлишини сира кутмаган эдим», дерди.

Каранг, Пайгамбарнинг ёстикдоши бўлган аёл «Эрим мени окласа керак деб тургандим», деяётгани йўқ, аксинча, «Аллох нима килиб бўлса ҳам, мени оклашига ишонардим», демокда ва Аллох мен хакимда оят нозил килишини кутмагандим, демокда!

Расули Акрам (алайхиссалом) вафотларидан олдинги беморликларида уйларида тўпланиб турган сахобаларга бирор коғоз-калам хозирлашни, уларга васият килмокчи эканларини айтдилар. Шунда Умар (розияллоху анху): «Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам)га дард голиб келиб колди, кўлимизда Аллохнинг каломи бор, бизга шу етади-ку», деди.

Умар (розияллоху анху)нинг ушбу гапларида ҳам Куръони Каримни Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам)нинг шахсларига боглик бўлмаган, балки у Зотдан ҳам юкори манба деб англаш яқкол кўриниб туради.

Ушбу мисолларни мулохаза килинса, Куръони Каримни Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам)дан кабул килиб олаётган кишилар уни Пайгамбар (алайхиссалом)нинг шахсиятларига боглик эмаслигини хис этиб борганларини кўриш мумкин. Бундай вазиятни сунъий равишда ташкил килишнинг имкони йўқ. Бу ҳам сахобаларнинг Куръони Карим Аллохнинг каломи эканига бўлган иймонларини бизга намойиш этади.

Расулуллох (соллаллоху алайхи васаллам) рафики аълога рихлат килганларида ўнлаб,

балки юзлаб сахобаларнинг калбларига Куръони Карим тўла накшланган эди. Пайгамбарларидан айрилган сахобалар бу фирокдан кейин Куръонга янада кўпрок эҳтимом бердилар, билмаганларини бир-бирларидан ўрганиб, тўлдириб олишга киришиб кетдилар. Ямома жангида ана шундай «тирик Куръон»лардан бир неча нафари нобуд бўлди. Шунда Умар (розияллоху анху) Куръонни китоб шаклига келтириш таклифи билан чикиб, бу ишга ўзи бош бўлди. У киши ва Зайд ибн Собит (розияллоху анху) билан биргаликда Масжиди Набавийда одамлардан Куръон битикларини йигиштириб олишди. Куръонга машгуллик яна бир поғона юкорилади. Битик қабул бўлиши учун унинг Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)нинг хузурларида ёзилган бўлиши ва бунга икки кишининг гувоҳлик бериши шарт қилиб қўйилди. Кўчирма нусхалар инобатга олинмади. Сахобаларнинг бир эмас, бир нечтаси ёддан билишига карамай, Куръони Каримни китоб шаклида келтиришда бундай огир шартларни қўйишдан мақсад ўта эҳтиёткорлик, Куръоннинг мутавотирлигини таъминлаш ва унинг ёзилиш суратини ҳам сақлаш эди. Тақрибан бир ярим йил деганда вахий котиби, сўнги набавий хатм шохиди Зайд(розияллоху анху) тарафидан дунёдаги биринчи Мусхаф ёзиб битирилди.

Умар ибн Хаттоб (розияллоху анху)нинг замонида Рамазонда таровех намозида Куръонни хатм қилиш жорий қилинди. Ушбу хатмда йигирма ракъатда икки юз оят ўқишар эди. Сахобалар бошлик жамоат узок тургандан баъзан хассага таяниб колар эди

Сахобалар каерга бормасинлар, барчага Куръондан таълим берардилар. Улар ўзлари Расулulloх (соллаллоху алайхи васаллам)дан бирор сура ва оятни қандай ўрганган бўлсалар, худди шу тарзда ўргатардилар. Кироатлар ўртасида баъзи ихтилофлар пайдо бўла бошлагач, халифа Усмон ибн Аффон розияллоху анху) рахнамолигида Зайд ибн Собит (розияллоху анху) бошлик хаттотлар гуруҳи томонидан илк Мусхафдан бир неча нусха кўчирилди. Кироатлар Ислом оламининг марказий шаҳарларида ўша мусхафлар асосида ўргатиладиган бўлди. Шу тарика сахобаи киромлар умматни Куръон байроги остида жамлашга муваффақ бўлдилар.

Хулоса қилиб айтганда, сахобаларнинг барча ҳолатлари ўрнак бўлгани каби Куръони Каримга бўлган муносабатларида ҳам қатор ибратлар бор:

1. Куръони Каримга бўлган иймонлари. Ҳа, уларнинг бутун ҳаётларини ўзгартирган, барча фазилатларининг пойдевори бўлган асосий омил мана шудир. Аввало, улар Куръони Каримга таклидий, анъанавий тарзда иймон келтиришмаган, балки яхшилаб текшириб, ўрганиб кўргач, унинг илохий калом эканига қўнгиллари тамом таскин топгач, дилдан ишонганлар. Бунинг учун керакли барча текширув ва синов чораларини ишга солишган. Шу сабаб ва Куръон кўз ўнгиларида нозил бўлгани боис уни тасдиқлаш учун ҳеч қандай илмий тадқиқот ва фанга доир мўъжизаларга эҳтиёж сезмаганлар. Улар учун Куръоннинг илохийлиги қундек равшан, худди Ойу Қуёшнинг борлигидек оддий ҳақиқат эди. Шу боис улар Куръонга бутун вужудлари билан берилдилар ва зафар қучдилар. Куръон амрларини бевосита Аллох субхонахудан олаётгандек қабул қилдилар ва шунинг учун уларга ҳеч иккиланмай, сусткашланмай амал қилдилар. Айтиш мумкинки, биз ҳам агар ўша саодат асрида яшаб, сахобалар кўрган-билган ҳақиқатларни кўриб, улардек холис ёндаша олганимизда, биз ҳам улар келган хулосага келар эдик ва улардек

амал килишимиз хам мумкин эди.

Бизнинг Куръонни ўрганиш, ўқиш ва унга амал килишдаги лоқайдлигимизнинг асосий сабаби □ Куръонга бўлган иймонимизнинг суствлиги, ёркин эмаслигидадир. Куръонга бўлган муносабатимиздаги чалкашликлар замоннинг зайли ё ўта аклли бўлиб кетганимиздан ёки ишимиз кўплигидан эмас, балки унга бўлган иймонимиздаги нуқсон ва маърифатимиз пастлигидандир.

2. Сахобалар Куръон тиловатига хам алохида эътибор беришган. Айрим тоифалар «Куръон дастуруламал, асосан амал килиш учун туширилган», деган гапга шундай ургу беришадик, худди уни тиловат килишдан манфаат йўқдек тушунчага олиб келади. Бу билан кишиларни Куръон ўқишдан чалгитишади. Аслида эса Куръон тиловати унга амал килишдан ташкари кўплаб хайру бараканинг маънавий асоси хисобланади.

3. Сахобалар Куръонни худди бевосита Аллохдан кабул килаётгандек савияга эга бўлганларидан унинг барча амрларига сўзсиз бўйсунганлар ва бунда танглик туймаганлар.

4. Сахобаларнинг Куръони Каримни ўрганиш ва ўргатишда кўллаган, нубувват илмидан сизиб чиккан илмий манхажлари, айникса, Куръонни китоб шаклида келтиришдаги илмий усуллари суннати мутаххаранинг софлигини саклашда мухим рол ўйнади. Куръонни асраш ва ўргатишдаги услублар хадис илмининг ривожига хам бевосита асос бўлди. Айни пайтда, бу илмий манхаж сахобаларнинг шахсиятларини очиклаб, уларнинг Мухаммад (соллаллоху алайхи васаллам) ва у Зотга нозил килинган Куръонга канчалар аклу мантик асосида иймон келтирганларига ишора килади.

5. Куръондан рухланган, у билан зийнатланган ва курулланган сахобалар ер юзида тарихда мисли кўрилмаган тараккиёт боскичини бошлаб бердилар. Инсониятни икки дунё саодати томон етакладилар. Уларнинг асосий куруллари Куръон эди. Улар Куръон билан нафас олиб, у билан яшардилар. Бир сўз билан айтганда, улар икки оёқда юрадиган тирик Куръонлар эди.

Уларнинг барчасига Аллохнинг мўл-кўл розилиги ва рахмати бўлсин!

**Хасанхон Яхё Абдулмажид
Хижрий 1437 йил, Рамазон ойи**